

הפילנתרופיה האמריקאית כמנוף לחוסן חברתי-כלכלי-לאומי

ממלחמת העצמאות ועד חרבות ברזל: השפעת התרומות האמריקאיות על החוסן הישראלי ועתידן ביום שאחרי

אלינה שקולניקוב שוורצמן, 2024 | שנה ל-7 באוקטובר

גודלה, מיקומה וגודל אוכלוסייתה של ישראל מובילים לכך שהיא מאוד מושפעת, ואף תלויה, בארצות הברית לצורך החוסן הכלכלי והביטחוני שלה, הן בעיתות שלום והן בעיתות מלחמה, ללא אלטרנטיבות משמעותיות. ההשפעה של הלובי הפרו-ישראלי בארה"ב ברורה, וכך גם ההשקעות האמריקאיות בהון סיכון שמוזרמות על ידי בעלי הון עם זיקה לישראל. אך מעבר לכך, קיים תחום שמשפיע רבות על החוסן של החברה האזרחית בישראל - הפילנתרופיה האמריקאית. אמנם הפילנתרופיה הישראלית הולכת וגדלה בעשורים האחרונים, וישנם כספים המגיעים מהתפוצות שאינן ארה"ב, אך השדה החברתי בישראל היה נראה שונה באופן רדיקלי אם לא היו נכנסים אליו מאות מיליונים, ולעיתים אף מיליארדים של דולרים, מארה"ב מדי שנה מאז קום המדינה. הפילנתרופיה האמריקאית לקחה על עצמה תפקידים שונים לאורך השנים מאז קום המדינה, אך תמיד הייתה מקור חיצוני התורם לחוסן הישראלי.

העבר - הפילנתרופיה האמריקאית כצינור חמצן

הפילנתרופיה האמריקאית לישראל החלה עוד לפני קום המדינה, אך אופייה השתנה לאורך השנים. בשנת 1948, שנת הקמת המדינה, תרמו יהודי ארצות הברית כ-150 מיליון דולר, סכום שהיה גבוה פי ארבעה מהסכום שגייס הצלב האדום האמריקאי באותה שנה וארגון "הבונדס" (Bonds Israel), שהוקם ביוזמת ממשלת ישראל בשנת 1951 בשיתוף יהודים אמריקאים, מכר מאין אג"ח ישראלי ליהודי התפוצות. כשמלחמת יום הכיפורים החלה עם הפסדים ראשוניים כבדים לצה"ל, תורמים אמריקאים העבירו כ-700 מיליון דולר בתרומות כסיוע חירום (Zinsmeister & Torres, 2016).

דו"ח שהוכן עבור משרד התפוצות בשנת 2017 מצא כי השפעת יהודי התפוצות על הכלכלה הישראלית, ובמיוחד יהדות ארה"ב, הייתה משמעותית לאורך השנים. כבר לפני עשור הוערכה התרומה של יהודי התפוצות לכלכלה הישראלית בכ-25 מיליארד ש"ח בשנה, שהם 6.35 אחוזים מסך הפעילות הכלכלית בישראל. זאת, כאשר הנדל"ן והפילנתרופיה הם המרכיבים הגדולים ביותר בפעילות הכלכלית של יהודי התפוצות בישראל. מפעל הפילנתרופיה העצום של יהדות ארה"ב מזרים למדינה מדי שנה מיליארדי דולרים, בעיקר לחיזוק חוסנה של החברה האזרחית בישראל. בעשורים האחרונים, הפילנתרופיה של יהדות צפון אמריקה שיחקה תפקיד משמעותי בפיתוח מגזרי החינוך, ההשכלה הגבוהה והבריאות בישראל, וכן בפעילות של מאות גופים במגזר השלישי. החוקרים מגדירים זאת כחיזוק חוסנה התפקודי וחוסנה החברתי של ישראל (אוריון & עילם, 2017).

יש לציין כי בכל משבר ביטחוני, הפילנתרופיה התייצבה לצד המדינה ותרמה סכומים גדולים מבעבר. קפיצות משמעותיות נרשמו בשנים 2003 ו-2008-2006, ששיקפו אירועים מדיניים וביטחוניים משמעותיים כמו מלחמת לבנון השנייה בקיץ 2006 ומבצע "עופרת יצוקה". בתקופה שלאחר מכן, בשנים 2009-2010, חלה ירידה בשווי הכולל של המענקים הגדולים, בשל השלכות המיתון הכלכלי של 2008. עם סיומו, הפילנתרופיה האמריקאית חזרה לפעול ביתר שאת בישראל (שאול בר-ניסים, 2017; מתוך אוריון & עילם, 2017).

הפילנתרופיה האמריקאית כמנוף לחוסן חברתי-כלכלי-לאומי

עם תחילת מלחמת "חרבות ברזל", היקף התרומות הכספיות ושוות הכסף שפורסמו על ידי הארגונים השונים ונאספו לטובת עמותות, מוסדות לאומיים, מוסדות רפואיים, רשויות מקומיות וארגונים נוספים, עומד בהערכה על כ-1.41 מיליארד דולרים (5.11 מיליארד ש"ח). כמחצית מהסכום גויסה על ידי הפדרציות היהודיות בצפון אמריקה (JFNA) (דו"ח משרד התפוצות, 2024). ראוי לציין כי תרומות עצמיות של הפדרציות היהודיות בצפון אמריקה, בנוסף להשתתפות הפדרציות בתרומה דרך ה-JFNA, תמכו גם באופן עצמאי בארגונים ישראליים מסוגים שונים ותרמו עשרות מיליוני דולרים. לדוגמה, פדרציית ניו יורק תרמה כ-73 מיליון דולר והיא התורמת הגדולה ביותר מבין שאר הפדרציות בצפון אמריקה. פדרציות טורונטו ושיקגו תרמו יחד כ-50 מיליון דולר. יש לציין כי מדובר בתרומות תוספתיות לתרומות של קרנות ופדרציות אמריקאיות שפועלות בישראל והיו מחויבות עוד לפני המלחמה לאזורים ונושאים אשר המלחמה השפיעה עליהם עמוקות הן ברמה הגאוגרפית (הפריפריה הדרומית והצפונית) והן ברמה התוכנית (החל מחינוך וכלה בבריאות הנפש).

זאת ועוד, מדיקות מימון המונים עולה כי קמפיינים שהיו מכוונים במובהק ליהדות התפוצות גייסו תרומות בהיקף כולל של כ-91.5 מיליון דולר. לדוגמה, ארגון "איחוד הצלה" גייס כ-50 מיליון דולר באמצעות מימון המונים (דו"ח משרד התפוצות, 2024). בנוסף, אגודות הידידות, בתי כנסת ותורמים פרטיים שהעבירו תרומות ישירות לחברים או לעמותות בארה"ב או בישראל שנרשמו כעמותות בארה"ב - כולם התגייסו למען ישראל. הנדיבות שהופגנה בחודשי אוקטובר ואילך הייתה יוצאת דופן, וניכרה בכל קהילה יהודית בארה"ב. גם מי שלא ראו עצמם עד אז כתורמים לישראל הפכו לפתע לתורמים משמעותיים כפי שהיה ניתן לראות מהעליה המשמעותית בתרומות דרך בתי כנסת, אשר היסטורית תרמו למטרות יהודיות אך לא ציוניות בהכרח.

העתיד - הפילנתרופיה ככוח קטליטי?

הפילנתרופיה היהודית האמריקאית לא חייבת להיות קשורה אך ורק לישראל. מניתוח של חלוקת המענקים בשנים 2015-2000 עלה ש-62% מהם, בשווי של 28.5 מיליארד דולר, הועברו למטרות לא יהודיות, והיתר התחלק בין מטרות יהודיות למטרות ישראליות. באותה מידה, שינויים רבים מתרחשים בפילנתרופיה היהודית במלאת שנה למלחמה. אתגרים רבים הכוללים את הרצון לתרום למאבק באנטישמיות בארה"ב, עייפות החומר מהמלחמה, ופקפוק בדרכים לסיים אותה, לצד דאגה למצב ההומניטרי בעזה, מרחפים מעל הרצון לתרום. העובדה שסוף שנת 2024 היא שנת בחירות שתדרוש מתורמים רבים להשקיע בקמפיינים פוליטיים מוסיפה לאתגרים העומדים בפני הפילנתרופיה לישראל בתקופה הנוכחית, כאשר אתגר מרכזי אורך טווח נוסף הוא "הדור הבא" והחשש שדורות עתידיים של תורמים יהודים אמריקאים לא ירצו להיות מקושרים לציונות ולישראל.

ארגונים יהודיים שפועלים בקמפוסים ומפגינים נגד ישראל הם דוגמה לכך, אך יש גם חשש אמיתי ממה יקרה כשדור העתיד לא יראה כלל את הערכים שלו כאלה המשקפים את הערכים שמיושמים בישראל. כך עלול להיווצר מצב שבו תורמים ממשפחות ליברליות יגדילו את התרומות בארה"ב ובחול"ל, אך לא לישראל.

נושא נוסף שדורש התייחסות הוא לאן ינותבו התרומות בעתיד. יתכן שנושאים שעד כה לא זכו להתערבות, כמו נושאים פוליטיים מובהקים, יקבלו פתאום יותר דגש. כמו כן, יתכן שנראה פילנתרופים

המעדיפים להמתין ולראות כיצד הפוליטיקה הישראלית תתפתח, או מה יקרה "ביום שאחרי עזה" לפני שהם מתחייבים לתרומת המשך משמעותית בישראל. בנוסף, יש לשקול אילו דרכי תרומה יהיו נפוצות בעתיד: האם תהיה זו פילנתרופיה מעורבת, או פילנתרופיה של "פעם בשנה ושכח", שעלולה לדעוך למרות שהצרכים השיקומיים הגבוהים של ישראל יישארו לשנים רבות קדימה. מאידך, יתכן שזו תהיה פילנתרופיה שתבין כי ישראל יכולה לשמש כמודל לפילנתרופיה אסטרטגית לאחר אסון, ובכך ייבנו בה מודלים חדשניים של הון מעורב (הון פילנתרופי המחובר להון פרטי) או הון קטליטי (הון פילנתרופי בסיכון גבוה הבונה הוכחת יכולת לקרנות גדולות, ממשלות ועוד) שיעזור גם לתהליכי שיקום באוקראינה, באזורי אסונות טבע ועוד.

בדו"ח של פולילאבס ו-JFN על חוסן כלכלי, נבחנו ספציפית ההמלצות לפילנתרופים אשר רוצים לחזק באופן ספציפי את החוסן הכלכלי של ישראל. הדו"ח, שנוצר על ידי ארגון הגג של הפילנתרופיה היהודית ומכון המחקר של פולילאבס ובשיתוף עם פילנתרופים אמריקאים וישראלים, ממליץ במיוחד על ניצול הפילנתרופיה כמנוף לצמיחה כלכלית (PollyLabs & JFN, 2023).

הדרך קדימה עבור פילנתרופיה אמריקאית אסטרטגית לשיקום לאחר אסון בישראל היא ברורה: לפעול בזרזים לשחרור מאגרי הון גדולים יותר ממקורות לא מסורתיים (כגון משקיעים). הדבר דורש יישור קו בין מטרות פילנתרופיות לתמריצים סקטוריאליים, לעיתים קרובות פיננסיים. כלומר, פיתוח מודל תרומות שיענה על הצרכים בשטח תוך התחשבות תמידית בתורם הבא - רצוי אחד מחוץ לתחום הפילנתרופיה ולא בהכרח תלוי בממשלה.

באופן מסורתי, נמדדה הצלחה פילנתרופית באמצעות משיכת קרנות גדולות יותר, יצירת תזרמי הכנסה יציבים לעמותות, או לכל הפחות, הבטחת תמיכה ממשלתית. אך חיזוק החוסן הכלכלי והחברתי דורש כעת בחינה מחדש של המודל. הפילנתרופיה צריכה בעת הזאת להתחיל לבחון פתרונות למאמצי שיקום בתחומים רבים בהם שחקנים מהמגזר הפרטי יכולים לממן ולהרחיב התערבויות חברתיות מוצלחות אם פילנתרופים יורידו את רמת הסיכון הראשוני עבורם. אנו רואים כבר דוגמאות כאלה בשטח: מיזמים שמובילים יזמי נדל"ן חדשניים, כדוגמא ג'ינדס באופקים, מימון פלטפורמות למיזמי זכויות כגון סיטיזן אימפקט או השקעה בטכנולוגיות שיקום פיזי דוגמא 6Degrees ועוד, הינם דוגמא חיה להתערבויות חברתיות שבהן הון פילנתרופי משמש כפותח דלתות להון נוסף שאינו פילנתרופי. גישות מונעות-שוק אלו יכולות להפוך השקעות פילנתרופיות ראשוניות לפתרונות ברי קיימא וארוכי טווח עבור קהילות שנפגעו מאסון ולחזק ישירות לא רק את החוסן הכלכלי של ישראל אלא גם את החוסן האישי של רבים בישראל.

לסיכום, ניתן לומר שהפילנתרופיה האמריקאית עיצבה וממשיכה לעצב את החוסן הכלכלי והחברתי של ישראל, מהקמת המדינה ועד היום. עם השינויים הגלובליים והאתגרים החדשים, נדרשת גישה אסטרטגית מותאמת למציאות המשתנה - עם דגש על ערכים, כגון שילוב נשים במוקדי החלטות, כפי שעושה פורום דבורה בהצלחה, ובחינה של מודלים חדשניים לפילנתרופיה, כפי שהוצגו במאמר זה. חיזוק הקשר בין מטרות פילנתרופיות לתמריצים כלכליים רחבי טווח יוכל להבטיח שהחוסן של ישראל ימשיך להתקיים ולהתחזק גם בעשורים הבאים. עלינו לראות את הפילנתרופיה לא רק כתרומה חד פעמית, ולא רק כערוץ חד צדדי אלא כהשקעה אסטרטגית במערכת יחסים שוויונית בין יהדות ארה"ב לישראל, שתוביל לשינוי בר קיימא, לטובת החברה הישראלית כולה.

רשימת מקורות:

1. אוריון, א., & עילם, ש. (2017). [יהודי ארצות הברית והביטחון הלאומי של ישראל](#). המכון למחקרי ביטחון לאומי INSS.
2. Zinsmeister, K., & Torres, J. (2016). [Founding Funders: The Story of How American Philanthropy Built a Jewish Homeland](#). Philanthropy Roundtable.
1. דו"ח משרד התפוצות / (2024). [מיפוי תרומת יהדות התפוצות במלחמת "חרבות ברזל"](#).
2. PollyLabs & JFN. (2023). [Israel's Turning Point: Future Scenarios for Envisioning the Path to Recovery & Resilience - Sector Deep Dive: Economy](#)

אלינה שקולניקוב שוורצמן, היא מומחית ליזמות והשקעות אימפקט. אלינה היא חברת ועד מנהל בפורום דבורה, סמנכ"לית שותפויות בפולי לאבס ומרצה באוניברסיטת ניו סקול בניו יורק. בתפקידיה הקודמים הייתה ראש תחום אימפקט של קרן אדמונד דה רוטשילד (ישראל) וניהלה תוכניות יזמות חברתית ועסקית ברחבי העולם, במגזר החברתי והעסקי.

לאלינה תואר ראשון בתקשורת מאוניברסיטת רייכמן ותואר שני באסטרטגיה וביטחון מאוניברסיטת תל אביב.

